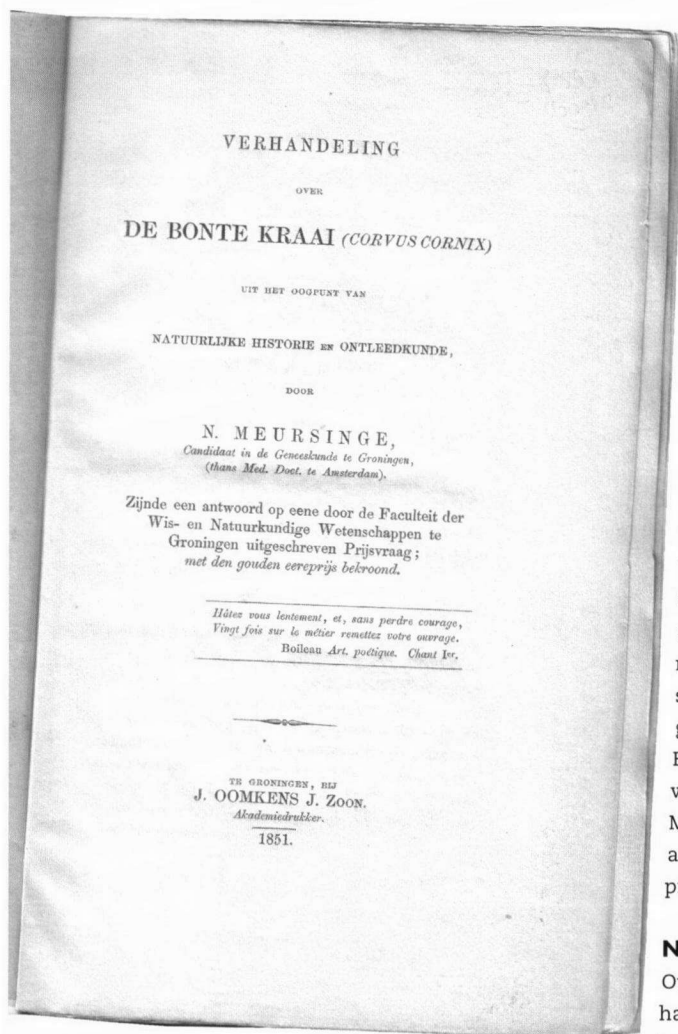

Meursinge en de Bonte Kraai (1851)

Jan Alex de Roos

(Oude vogelboeken uit Groningen, aflevering 4)¹

Figuur 1. Titelpagina van de Verhandeling

Inleiding

Dit verhaal moet beginnen bij doctor Theodorus van Swinderen (1784-1851), hoogle- raar aan de Groninger Academie (de huidige Rijksuniversiteit). Deze bijzondere man kan worden beschouwd als de oprichter van het

Groninger Natuurmuseum en verder kwamen er op zijn aandringen een aantal ornithologische publicaties tot stand, waarvan de *Verhandeling over de Bonte Kraai (Corvus cornix)* uit het oogpunt van *Natuurlijke Historie en Ontleedkunde* door de kandidaat in de medicijnen N. Meursinge het onderwerp is van dit artikel.² Dit werk werd geschreven als inzending op een prijsvraag die was uitgeschreven door de Faculteit der Wis- en Natuurkundige Wetenschappen van de Groningse Hogeschool, waaraan Van Swinderen hoogle- raar was in de dier- en delf- stofkunde. Er moest een uitgebreide beschrijving van de Bonte Kraai in al zijn facetten worden vervaardigd en Meursinge ging de uitdaging aan. Hij behaalde de eerste prijs.³

N. Meursinge

Over de schrijver van deze verhandeling is mij bijna niets bekend - hij is in geen enkel bio- grafisch werk terug te vinden en ik kan geen portret van hem traceren. Volgens de catalogus van de Groninger Universiteitsbibliotheek is zijn voornaam Nicolaus, hetgeen de verlatijnste vorm van Nico of Nicolaas kan zijn. Van de hand van dezelfde Nicolaus Meursinge be-

zit de Groninger UB een dun medisch proefschrift uit 1850 en op de titelpagina van de *Verhandeling* staat vermeld dat de schrijver 'thans Med. Doct. te Amsterdam' is. De UB bezit twee exemplaren van de *Verhandeling*, wat een schaars boek lijkt te zijn (de Koninklijke Bibliotheek in Den Haag heeft er bijvoorbeeld geen). Meursinge (die hier en daar foutief wordt aangeduid als Meursinghe) is ook de auteur van artikeltjes over de natuur van het eiland Rottum (1853) en over de oester (1864).⁴

De *Verhandeling over de Bonte Kraai* (*Corvus cornix*)

Het boek verscheen in 1851 bij Oomkens, de vaste drukker van de Groninger Academie (figuur 1). Het telt 332, IV bladzijden, opgesplitst in drie 'Afdeelingen' waarvan de tweede geheel gewijd is aan een 'Ontleedkundige beschrijving (Zoötomia) der Bonte Kraai'. Dit is verreweg het grootste deel van het boek (pp. 70-310) maar ook het stuk dat de moderne lezer het minst kan boeien. De vier platen achterin tonen details van veren en afbeeldingen van twee grote luizen en zijn als zodanig niet heel opwindend - een mooie gravure van een Bonte Kraai in de provincie Groningen staat er helaas niet in.

Boeiender zijn de Afdeelingen I en III, gewijd aan 'De natuurlijke historie der Bonte Kraai'

en de 'Voor- en nadeelen welke de Bonte Kraai aanbrengt'. Het bijzondere is dat Meursinge, geheel in de traditie van de achttiende- en negentiende-eeuwse ornithologie, weliswaar veel woorden besteedt aan het rapporteren van wat de voorgangers hebben geschreven maar dat hij met nadruk ook zijn eigen waarnemingen opneemt en wel telkens onder het kopje 'Opmerkingen en waarnemingen van den Schrijver'.

Afdeeling I begint met een overzicht van de classificatie van de Bonte Kraai in de literatuur. Meursinge laat geen autoriteit onbesproken en citeert van Linnaeus tot Temminck. Vervolgens gaat hij in op de namen die de Bonte Kraai in vele Europese talen heeft gekregen (met bijzondere aandacht voor de dialecten) en wijdt hij een compleet hoofdstuk aan de 'Verscheidenheden van den *Corvus cornix*', waarin allerlei kleurafwijkingen de revue passeren. Uit eigen ervaring en uit ondervraging van jagers constateert Meursinge dat er in de drie noordelijke 'gewesten' geen vermenging plaatsvindt van de Zwarte en de Bonte Kraai. In een lange voetnoot vertelt Meursinge over zijn avonturen met een beest dat roetkleurig was op de plekken waar normaal het grijs zit en dat hij in 1850 met behulp van strychnine wist te vangen. Na twee maanden in gevangenschap ging het dood, maar niet voordat Meursinge kon vaststellen dat het beest liever

rauw vlees at dan gekookte aardappelen. Meursinge komt tot de conclusie dat de Bonte Kraai een vleeseter is ('Ook ziet men in onze streken de bonte kraai op levende patrijzen, leeuwerikken en spreeuwen jagt maken en zeer behendig verslinden, terwijl zulks niet bij de zwarte kraai is opgemerkt.' [p. 37]) maar dat de Zwarte Kraai veel minder carnivoor is en ook graan, koolstronken en ander plantaardig voedsel tot zich neemt.

Hoofdstuk V van deze Afdeeling is gewijd aan de 'Woonplaats' van de Bonte Kraai en hierin doet Meursinge verslag van zijn eigen ervaringen rond de jaren 1848-49: 'Volgens mijne waarneming komen de *Corvi cornices* in de noordelijke gewesten van Nederland meestal in het laatst van de maand *September* en vertrekken dan in het begin van *Maart*.' Hij ontvouwt de theorie dat de Bonte Kraaien bij een warm voorjaar worden gedwongen om eerder naar het noorden terug te gaan omdat er dan meer maden zijn die het rondslingerende aas opeten, zodat er voor de Bonte Kraai niets meer overblijft.

In hoofdstuk VI 'Eigenschappen' wordt de Bonte Kraai beschreven als een vrolijke vogel die veel speelt en Meursinge vertelt dat hij met opzet soms een bot in zijn tuin legt om te zien hoe de vogels zich daarmee vermaken. Helaas weet ik niet waar de schrijver woonde

(hij vertelt wel dat er een toren in de buurt is): zou het in de stad kunnen zijn? Zou de Bonte Kraai in die tijd zo talrijk zijn geweest dat hij 's winters zelfs in de steden voorkwam?'⁵ Over het geluid van deze soort merkt Meursinge op: 'In Groningen meent de geringere volksklasse, dat deze vogel roept *Spá! Spá!* Deze klanken komen ook vrij goed met zijne stem overeen.' (p. 50).

Hoofdstuk VII gaat over het voedsel van de Bonte Kraai en het stukje met eigen waarnemingen is zeer vermakelijk. Zo vertelt de schrijver dat de Bonte Kraai een soort vreugdekreet slaakt als hij voedsel ontdekt, waardoor natuurlijk soortgenoten worden aangetrokken en er ruzie ontstaat. Als er ijs ligt pikken groepen Bonte Kraaien het open om bij de vis te komen! Botten die te groot zijn om door te slikken worden de lucht ingevoerd en op harde stukken (ijs!) kapotgegooid. Verzwakte schapen en pasgeboren lammeren worden door groepen Bonte Kraaien aangevalen en opgegeten, maar Meursinge schrijft bij deze passage letterlijk: 'Hiervan zijn mij gevallen bekend in de noordelijke provinciën waargenomen.', wat wel eens kan betekenen dat hij het van horen zeggen heeft. Ten slotte vertelt hij dat de Bonte Kraai de ploeg volgt, een beeld dat tegenwoordig niet meer wordt waargenomen.

Het tiende en laatste hoofdstuk van Afdeeling

foto: Reint Jacob Schut

I gaat over 'Jagt en vangst van den *Corvus cornix*.' Meursinge merkt uit eigen ervaring op dat rattenvallen ('rattenstappen') niet altijd het gewenste effect hebben omdat de vogels het aas eruit stelen zonder in de val te klappen. Afschot met het geweer lukt alleen bij voedselschaarste en veel sneeuw maar het vangen met 'peperhuizen of papieren kappen' gaat heel aardig. De met lijm ingesmeerde trechter wordt in de sneeuw gestoken (er lag kennelijk elke winter sneeuw) en voorzien van aas. Als de kraai zijn kop erin steekt kan hij worden opgeraapt. Strychnine doet het ook goed maar niet in de buurt van water, want dan gaan de vogels snel drinken en braken al het gif weer uit. Uit de zesde opmerking blijkt een heel andere houding ten opzichte van levende wezens dan tegenwoordig: 'Wanneer de *Corvi cornices* te veel schade aanbrengen aan de peren- of notenboomen, dan heeft men bij ons ook de gewoonte om eene levende kat stevig in eenen hoogen boom te bevestigen. Door het aanhoudende gehuil en gemauw van dit dier komen er weldra eenige dezer vogelen aanvliegen. Zij trachten zich op allerlei wijze van haar meester te maken, de jager maakt van deze gelegenheid gebruik en zijn moeite wordt rijkelijk beloond.' (p. 69).

In Afdeling III is Meursinge heel gedecideerd over het nut van de Bonte Kraai. Als opruimers van aas zijn ze zeer bevorderlijk voor de volksgezondheid, de huid kan worden toegepast in de geneeskunde, het vlees kan worden gegeten (eerst even een nachtje laten bevriezen) en de veren zijn zo zacht dat ze als opvulling van bedden kunnen dienen. Aan de nadelen van de Bonte Kraai tilt hij niet zwaar.

Slotwoord

In zijn voorwoord schrijft Meursinge dat hij de keus had om dit boek in het Latijn of in het Nederlands te schrijven en dat hij voor de volkstaal heeft gekozen omdat er zaken in voorkomen die beter in het Nederlands kunnen worden uitgedrukt. Een gelukkige keus omdat het werk ook nu nog gemakkelijk toegankelijk is. Hoewel het niet zo veel informatie over de wilde Bonte Kraai bevat als men zou wensen is dit puur Groningse boek de eer-

ste oorspronkelijke monografie over een wilde vogelsoort die ooit in de Nederlanden verscheen.⁶

¹ De eerste aflevering van deze serie verscheen in *De Grauwe Gors* 29, nr. 2, de tweede in GG 31, nr. 1 en de derde in GG 32, nr. 1.

² Voor gegevens over Van Swinderen: G. A. Brouwer, 'Prof. Mr. Dr. Th. van Swinderen en zijn werkzaamheid in het belang van de ornithologie - Met enige beschouwingen over de Groningse avifauna van ruim 100 jaar geleden' in *ARDEA* 36 (1948), pp. 121-142.

³ Er zouden dus nog meer oude werkjes over de Bonte Kraai kunnen zijn, maar waarschijnlijk zijn die in manuscript gebleven en verdwenen. Het kan best zijn dat het laten drukken van de tekst onderdeel was van de prijs.

⁴ Zie: Boerlage, J.G. en P.P.C. Hoek *Bibliografie van de Flora en Fauna van Nederland 1753 - 1886* (1888, herdruk BM 1975).

⁵ We moeten ons realiseren dat de Bonte Kraai de laatste decennia in Nederland geweldig in aantal achteruit is gegaan - dit ligt waarschijnlijk aan verbeterde omstandigheden in de broedgebieden (warmere winters!) en niet aan een vermindering van de populatie in het noorden.

⁶ Groningen heeft op elk vlak de nationale priemer: Het boekje van Schoock over de Ooievaar is de eerste Nederlandse monografie van een wilde vogel in het Latijn (1661), de *Catalogus avium* van Braak (1821) is de eerste Nederlandse streekavifauna en het boek van Meursinge is de eerste vogelmonografie in het Nederlands (het werkje over de Nachtegaal, de *Aëdologia*, dat in 1759 bij Dirk van der Linden in de Kalverstraat te Amsterdam verscheen, is een vertaling uit het Frans).